

ITINERARIS PEDAGÒGICS

LES COLÒNIES TÈXTILS UN TEMA OBLIDAT A LES CIÈNCIES SOCIALS

Francesc Comas i Closas

Josep Antoni Serra i Santallusia

El tema de les colònies industrials és un capítol deixat molt de banda a les programacions de C. Socials de l'EGB i de l'Ensenyament Secundari. Entre d'altres raons, perquè: a) encara manca un estudi integral, suficientment ampli i profund per donar a conèixer la seva importància en el context de la Industrialització a Catalunya, com ens ho demostra l'escassa bibliografia a l'abast que tenim al nostre país sobre les colònies (1); b) és un fenomen molt particular del desenvolupament de la Revolució Industrial a les zones de l'interior de Catalunya (mapa A). Això ha comportat un desconeixement del tema per bona part dels mestres: uns, perquè han cursat els seus estudis de Magisteri en zones de l'Estat Espanyol on, tot i admetent alguna excepció, no se'ls informà de l'existència d'altres colònies industrials que no fossin les d'Anglaterra (2); els altres, perquè han estudiat a l'àrea metropolitana de Barcelona i, allà, la Revolució Industrial vol dir, indïanes, màquines de vapor mogudes amb carbons foranis i, com a màxima aproximació al tema, fàbriques de riu que intentaven aprofitar l'escassa energia hidràulica que els oferia unes rieres -més que rius-, provinents de la Serralada pre-Litoral d'escàs i irregular cabal. Ara, si tenim en compte que la major part de l'alumnat a Catalunya també es concentra en l'àrea a l'entorn de Barcelona, no ens ha de sorprendre que, malgrat aplicar-se en alguns centres una pedagogia moderna, arrelada i basada en el medi, el tema de les colònies tèxtils no surti en la majoria de les seves programacions perquè forma part d'aquell "medi", de Montserrat en amunt, que només se sol visitar en el transeurs d'algunes colònies d'estiu o quan es visiten les Fonts del Llobregat.

Ja sigui per una raó o per una altra, la qüestió és que les colònies tèxtils han estat un tema marginal i marginat dels continguts a ensenyar als alumnes, dels llibres de text i de les programacions i, la seva visita, desaproveitada, en gran mesura, com a recurs didàctic.

Però, malgrat aquesta situació, cada vegada són més els mestres d'aquestes comarques de l'interior que s'han conscienciat, d'una banda, de la importància de les colònies industrials en la nostra realitat socio-econòmica i en la nostra història contemporània; i d'altra, de la importància pedagògica i didàctica que hauria de tenir aquest tema en les nostres programacions escolars (3) i que el següent quadre podria ser una aproximació:

TEMA: Colònies industrials

CICLES PROPOSTA DE CONTINGUTS A TREBALLAR

C. MITJÀ

- Tipus de poblament humà
- La indústria de la nostra comarca
- Factors de localització indust.
- Els rius. El seu aprofitament
- El sector secundari: el tèxtil

C. SUPERIOR BUP/FP

- La industrialització a Catalunya
- La Rev. Industrial
- Evolució del poblament
- Les colònies, un tipus característic de poblament.
- La indústria. Les fonts d'energia. La localització industrial.
- La crisi del tèxtil. Conseqüències econòmiques i demogràfiques.

Ara bé, com que creiem que no n'hi ha prou en incloure el tema en els continguts de C. Socials, exposem el guió de visita a una de les del Llobregat, que per l'ampli ventall d'elements didàctics que ofereix fa recomanable la seva elecció.

SORTIDA A LA COLÒNIA BURÉS.—

Objectius

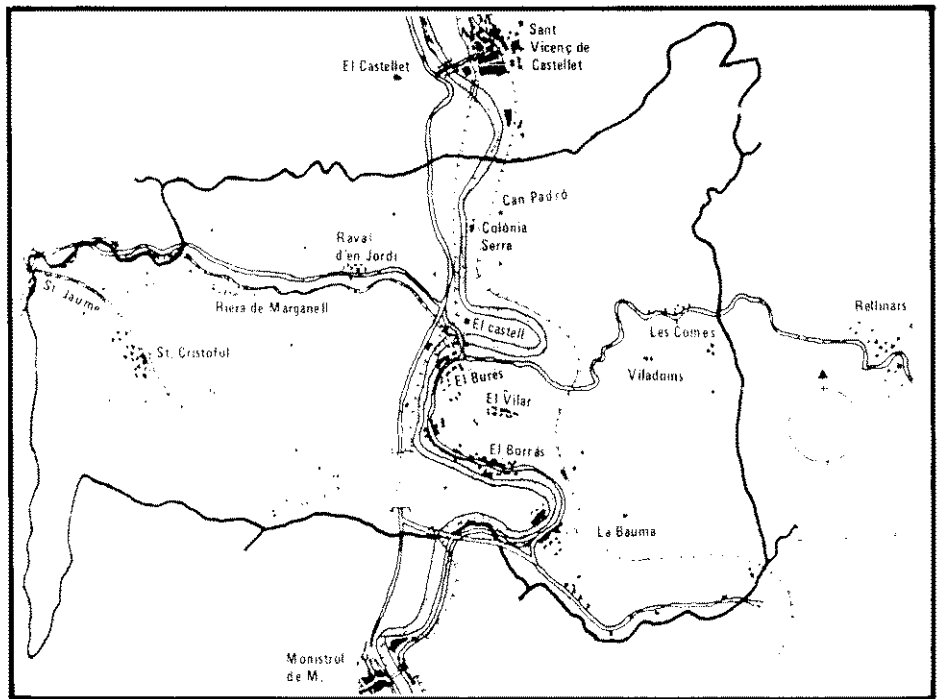
Quan a l'escola hem volgut explicar, a diversos nivells, què és una colònia industrial, hem triat sovint la colònia Burés perquè s'hi poden observar la majoria dels elements d'infraestructura que caracteritzen aquests establiments tèxtils (resclosa, habitatges, galliners, casino, etc. .), i a més, també permet fer un treball paral·lel sobre l'evolució del poblament perquè es pot accedir al castell (poblament medieval), es pot visitar el poblet del Vilar (exemple de poblament agrícola o de l'etapa pre-industrial), i ens podem passejar per una colònia (exemple de poblament industrialitzat).

Situació i descripció

El Burés és un dels molts nuclis de població que conformen el municipi de Castellbell i el Vilar, de 3.433 habitants (1981), a la comarca del Bages.

El nucli originari d'aquest municipi devia ser el castell, el "castell Belit", que ja s'esmenta en el segle X. (El nom tant li podia venir d'agafar el del senyor del castell o per considerar-lo bonic o bell, tal com ens faria suposar el fet que més endavant se l'anomenés "castro pulchro").

La fortalesa, per la seva situació estratègica, devia ser considerada un punt fort important, en aquells temps, a l'entorn de l'any mil, quan la població d'aquestes zones de l'interior encara patien les escames dels sarraïns o la inseguretats política i militar que provocaven les disputes entre els mateixos senyors. Per això, no ens ha d'estranyar que el castell pertanyés a famílies molt importants, com la

dels comtes de Barcelona, a finals del segle X, o a la dels Montcada, un dels llinatges més importants de Catalunya, en el segle XIII. A principis del segle XVIII, s'instituí el títol de marquès de Castellbell que encara du en José Luís de Villalonga, polifacètic personatge, conegut, entre d'altres actuacions, pels seus articles apareguts en setmanaris d'actualitat i per les seves breus aparicions en més de 40 pel·lícules.

El nucli del Vilar, típic poble-carrer amb les cases edificades, la majoria, al llarg del camí que venia de Terrassa, malgrat també tenir antecedents medievals, hagué d'esperar als segles post-medievals -XVI, XVII, XVIII-, per substituir en importància, al nucli del castell, quan aquestes fortificacions rurals perderen part del seu paper estratègic. Aleshores, tot i que la "titularitat" del municipi la mantingué Castellbell, i el Vilar només constés com un agregat, fou a l'entorn de la seva església parroquial, Sta. Maria del Vilar, on es formà un veritable poble concentrat. Mentrestant, Castellbell, tot i comptar amb més habitants i ser el cap del terme, era una població disseminada en petits nuclis i masies aïllades, sense estructura clàssica de poble.

Aquesta situació duraria fins l'últim terç del s. XIX quan uns quants industrials, aprofitaran les giragonses que fa el Llobregat en

aquella zona per establir-hi les seves colònies tèxtils: la Bauma, el Borràs, Can Serra i el Burés. Amb això, es produïa una nova redistribució dels nuclis de població del municipi: el Vilar perdé influència, a favor dels tres centres industrials -la colònia de Can Serra, més al nord, no va tenir mai gaire importància com a nucli habitat-, i, concretament, el Borràs va anar assumint la major part dels immigrants que cercaven feina a les fàbriques del poble, convertint-se, poc a poc, en el nucli més important del municipi, i on s'hi han anat concentrant els principals serveis públics (mapa B). Actualment, malgrat que ha aparegut alguna nova concentració, a l'entorn d'urbanitzacions de "cap de setmana", el municipi manté la distribució que assolí a partir de la industrialització.

L'objectiu de la nostra visita, el Burés, va ésser fundat el 1874 per l'industrial Esteve Burés Arderiu, de Manresa, que ja tenia certa experiència en aquests menesters perquè, anys abans, ja havia fet construir una fàbrica de teixits a St. Joan de Vilatorrada, en tenia arrendada una de filar a Súria i, gairebé paral·lelament a la iniciativa de Castellbell, emprengué la construcció de la fàbrica del Galobart, a Navarcles.

Al Burés, al mateix temps que s'anava aixecant la indústria, es construïen les primeres cases per

als treballadors forasters i els establiments per abastir les necessitats primàries de la població que es concentrava en les seves immediacions (forn de pa, botiga de queviures, cafè, etc.).

Avui, la colònia passa per uns moments d'inseguretat i de crisi com quasi tots els establiments fabrils d'aquesta mena, restant mig paralitzada l'ampliació que s'hi construï a un parell de quilòmetres més al sud, tocant al nucli del Borràs; però, malgrat que ha anat canviant la seva fesomia durant els 112 anys de funcionament, reestructurant les antigues naus industrials, enderrocant la majoria dels primers habitatges -substituïts pels blocs de pisos actuals-, transformant els horts que hi havia al mig de la colònia en places públiques i edificant una nova església "funcional", el Burés encara és un bon exemple de gran colònia tèxtil en funcionament.

Continguts

1. Orígens de les colònies. Història del Burés.
2. Localització i aspectes físics:
 - corrents d'aigua
 - aïllament
 - comunicacions
3. Aspectes urbanístics. Elements de la colònia i la seva funció:
 - Fàbrica: resclosa canal
 - Torre de l'amo i/o director
 - Cases dels treballadors
 - Edificis públics: casino església
 - Galliners i hortets
4. Aspectes socials.
 - Serveis: botigues, escola baixador del tren, bar, etc.
 - Activitats culturals
5. El castell de Castellbell.

Didàctica

A) A la classe s'hauria d'haver introduït el tema general de les colònies, explicant les raons de la seva edificació i, segons en quins nivells, el seu paper en el context de la industrialització del país.

B) La sortida al Burés es podria començar pujant al turó del castell per tenir una bona panoràmica de la zona (l'autocar, per facilitar-ho pot parar al punt 1 del mapa).

- b.1. Des d'allà dalt es localitzarien els diferents nuclis del municipi (el mateix castell, el Raval d'en Jordi, el Vilar, el Burés, el Baix Vilar i les immediacions del Borràs) (mapa C).
- b.2. Es comentaria l'evolució històrica del castell i se'n faria observar la bona posició estratègica.
- b.3. S'explicaria el desenvolupament econòmic del terme: d'una agricultura de secà, basada en el cereal i el vi (són visibles les feixes de vinya que s'esgraonen pels turons veïns i la masia de "La Fassina", anomenada així perquè abans s'hi elaborava aiguardent).
- b.4. Es pot parlar de les comunicacions. Sobre la importància que tenia abans aquesta zona perquè hi havia una cruïlla on confluien, d'una banda, el camí ral que pujava des de Martorell, pel marge del riu; i d'altra, el camí que, procedent de Terrassa i passant per Vacarisses i el Vilar, baixava cap al Llobregat a buscar el pont medieval per travessar el riu.
- b.5. Des d'aquest bon punt d'observació seria fàcil completar un mapa mut del Burés (prenent com a base el que adjuntem), on s'hi haurien de col·locar els elements de la colònia que fossin visibles: la fàbrica, el canal, el riu, els pisos, les carreteres, l'església moderna, el casino i els hortets.

La baixada a la colònia resulta molt ràpida i allà es pot constatar, directament, l'estructura urbanística del Burés.

- b.6. Es poden observar la resta d'elements que no es veien

des del castell: l'escola, l'antic Ajuntament, els galliners i les botigues.

- b.7. Es pot fer una descoberta per localitzar i enumerar els serveis que ofereix la colònia.
- b.8. En el casino sempre s'hi pot trobar gent disposada a contestar les nostres preguntes que ens ajudaran a fer-nos una idea més directa de com era i és la vida a la colònia (veieu annex A)
- b.9. Podem treballar la procedència dels habitants, mitjançant una enquesta on s'hi especificarà el lloc de naixement i l'any d'arribada al Burés.
- b.10. I, a més, també es pot demanar autorització a la direcció de la fàbrica perquè ens deixin entrar per observar com és l'establiment per dins i, si convé, seguir el procés del treball tèxtil.

La visita es pot completar pujant al poblet del Vilar, que és molt a prop, i des d'aquí acabar d'observar la resta dels nuclis del municipi: el Borràs i la Bauma. Al mateix temps, és interessant constatar com aquest poble era en funció de la via de comunicació que hi passava, tal com ho demostra l'estructura lineal del seu plànol urbanístic.

C) A classe, després d'haver copsat amb la visita les particularitats de les colònies i d'escoltar alguns dels seus habitants, es podria comentar en equip els avantatges i inconvenients de viure-hi actualment. Amb els alumnes de cursos alts podem completar el treball amb:

- c.11. Comentar alguns textos sobre la realitat social i econòmica que existia a les colònies (veieu annex B).
- c.12. Fer gràfiques on observar el salt, en l'evolució de la població, que feren aquests municipis on s'instal·laren colònies tèxtils.
- c.13. Per aprofundir la distribució dels diferents elements físics i urbans podem fer

una maqueta en fusta de la colònia.

ANNEX A

Entrevista amb el director de la fàbrica

- Origen de la colònia.
- Nom antic de la firma, nom actual.
- Casa Central de l'empresa.
- Nombre de treballadors: actual i antic. -Lloc de procedència dels treballadors. Com hi van?
- Horaris de treball i torns.
- Renovacions o canvis que s'han produït a la colònia.
- Tipus de producció antiga i producció actual.
- On porten el que fabriquen? Com l'hi porten?
- Maquinària actual.
- Els té alguna utilitat l'aigua del riu?
- Condicions actuals per ocupar un pis i tenir un hort a la fàbrica.
- Vida cultural: orfeó, pastorets, coral, esports. . .

Entrevista amb antics treballadors

És molt profitós un contacte directe entre els alumnes i els antics treballadors de la colònia perquè la informació que ens poden donar és molt viva i, sovint, introvable en cap llibre:

- Edat i dates en què va treballar a la fàbrica. Lloc de naixement.
- Venia gent de fora a treballar a la colònia? Com hi venia? S'hi quedava algú a passar-hi la setmana?
- Què calia per tenir-hi pis? Què es pagava de lloguer?
- Horaris de treball, torns i sous.
- Sindicats que actuaven a la colònia
- Hi havia vagues?
- Durant la Guerra Civil es va col·lectivitzar?
- Com es comprava a la colònia: amb diners, amb bons o amb moneda feta per l'empresa?
- Quines diversions hi havia a la colònia: balls, corals, cafè, teatre?

(extret de: "LES COLÒNIES INDUSTRIALS" ICE de la UAB. Audiovisual, ob. cit.)

ANNEX B

Els obrers de la colònia hi entren resant i en surten. A la fàbrica hi ha una capella i vuit monges, els quals tenen un extens i deliciós asil. A la colònia hi viuen més de dos mil individus; els nens comencen a treballar als set anys, els obrers estan amuntegats en habitacions immundes (. . .) Als obrers els és prohibit de llegir diaris que no siguin essencialment catòlics; són obligats a comprar tots els aliments a la cantina de la colònia. El diumenge al matí o al mateix dissabte a la nit, l'amo ja ha reemborsat tots els jornals de la setmana que acaba de pagar. Només és un canvi, no és cap pagament. Els diners passen de la caixa del fabricant a les mans dels treballadors i d'aquestes mans tornen a la caixa del fabricant per conducte de la botiga d'ultramarins, que és seva; del cafè, de la fleca, de les cases, de l'estanc, que també són seus. . . Tot és seu i, per regla general, tot és molt dolent. . .

(Text traduït, citat a: "INDUSTRIALIZACION Y OBRERISMO" ob. cit. pàg. 85-86)

NOTES I BIBLIOGRAFIA

Bibliografia sobre el Burés

- Bach i Valls, J., "FUNDACION, CONSTRUCCION Y DESARROLLO DE INDUSTRIAS BURES DE CASTELLBELL I EL VILAR, 1872 AL 1893" (llibret ciclostil·lat)
- Gasol, J.M., "CASTELLBELL I EL VILAR" a Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, vol. II, 1981 p. 112 a 116.
- Punti, A.; Serra, J.A., "ESTUDI DEMOGRÀFIC DE LA COLÒNIA BURÉS" (treball mecanografiat d'un curs d'Universitat). 1974.
- Vilaseca, D., "REULLS DE LA HISTÒRIA DE CASTELLBELL I EL VILAR" apareguts a "El Brogit". Periòdic informatiu de C. i el Vilar. n. 13, 14, 15, 16, 17, 18 i 19.

Notes

- (1) Albareda, J., "LA INDUSTRIALITZACIÓ A LA PLANA DE VIC". Pu-

blicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs. Vic. 1981.

Camprubí, J., "LA DINÀMICA D'UN POBLE" Gràfiques Montañà. Manresa. 1984.

"COLÒNIES INDUSTRIALS, LES". Dossier aparegut a Dovella, 15. Manresa. 1985.

Izard, M., "INDUSTRIALIZACION Y OBRERISMO". ed. Ariel. Barcelona. 1973.

Macaulay, D., "NACIMIENTO DE UNA FABRICA TEXTIL". ed. Tímun Mas. Barcelona. 1985.

Serra, Joan Maria "LA COLÒNIA DE PALÀ DE TORROELLA: ESQUEMA HISTÒRIC". a Dovella, 4. Manresa. 1982

Terrades, I., "LES COLÒNIES INDUSTRIALS". ed. Laia. Barcelona. 1979

Terrades, I., "DE LES COLÒNIES INDUSTRIALS A LA CRISI DE L'ESTAT PROVIDÈNCIA" a l'Avenc 24. Barcelona 1980

Torras, J.M., "LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL A LA COMARCA DE L'ANOIA". Rafael Dalmau edit. Barcelona 1979.

(2) Així ens ho confirmen les opinions sobre el tema que hem escoltat als alumnes de magisteri provinents de fora de Catalunya, que cursen, actualment, els seus estudis a Manresa.

(3) Com exemple de treballs que tracten, amb més o menys intensitat, el tema de les colònies des d'un punt de vista escolar:

Ajuntament de Manresa "LA INDUSTRIALITZACIÓ AL BAGES". Imatges/1. Sèrie de pel·lícules didàctiques, dirigida per Andreu Alonso. Manresa. 1981.

Badal, F.; Guzman, C., "GEOGRAFIA DEL BERGUEDA" Centre d'Estudis Berguedans. Berga. 1985.

Comas, F.; Ferrer, Ll.; Serra, J.M.; Serra, J.A. "LES COLÒNIES INDUSTRIALS" ICE de la UAB. Audiovisual (en premsa).

Serra, J.M.; Serra, J.A. "BAGES, BERGUEDA, SOLSONÈS" Rosa Sensat. Barcelona. 1981.

Francesc Comas i Closas

Llicenciat en Geografia

Josep Antoni Serra i Santallusia